

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.29>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТЕЛЕГРАМ

Самагальська Ю.Я.,

кандидат юридичних наук

доцент кафедри інтелектуальної власності,

інформаційного та корпоративного права

Львівського національного університету ім. І. Франка

ORCID: 0000-0001-7313-8623

e-mail: ysamagalska@gmail.com

Шпуганич І. І.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри інтелектуальної власності,

інформаційного та корпоративного права

Львівського національного університету ім. І. Франка

ORCID: 0000-0002-4149-8939

e-mail: iryna.shpuganych@gmail.com

Самагальська Ю.Я., Шпуганич І.І. Проблеми правового регулювання Телеграм.

Права особи на свободу слова та на доступ до інформації зазнали суттєвих змін у законодавчому підході, тепер це основні цифрові права особи. У статті описується чинний стан правового регулювання медіа сфери та пояснюється окреслене законодавцем розуміння онлайн-медіа та можливість правового регулювання соціальних мереж, які відповідно до чинного законодавства називаються платформами спільного доступу до інформації та відео.

Основну увагу автори приділяють платформі Телеграм, яка хоч станом на сьогодні не є суб'єктом у сфері медіа, проте стрімко набирає обертів по цілому світу, є найпопулярнішою в Україні, та суттєво впливає на український інформаційний простір. В статті описано всі ризики, які пов'язані з використанням відповідної платформи для окремого користувача, та національної безпеки загалом. Це зв'язок платформи з країною-агресором, відсутність прозорої структури власності та фінансування, а також відсутність належного захисту персональних даних та іншої інформації щодо користувачів. Окремою проблемою для національної безпеки України є анонімні Телеграм-канали та величезна кількість дезінформації, яка через них поширюється.

Досліджено нещодавно прийняті акти регулювання медіа сфери в Європейському Союзі, частиною якої є великі платформи, серед яких є Телеграм. Також досліджено вітчизняний законопроект, який має на меті врегулювати діяльність Телеграму та інших платформ спільного доступу на території України.

В результаті аналізу всіх вищезазначених ризиків автори приходять до висновку про неадекватність запровадження правил розумного користування платформою та необхідність заборони відповідної платформи на території України за прикладом вже заборонених на території України платформ Вконтакте і Однокласники. Таке рішення відповідатиме Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 року. Адже лише повна заборона сервісів, пов'язаних з країною-агресором може забезпечити національну безпеку та не порушить права її користувачів на свободу слова.

Ключові слова: медіа, соціальні мережі (платформи спільного доступу), право на інформацію, захист інформації, дезінформація, право на приватність, база даних, політика конфіденційності, цифрове середовище, цифрові права.

Samahalska Y., Shpuganych I. Issues related to legislative regulation of Telegram.

A person's rights to freedom of speech and access to information have undergone significant changes in the legislative approach, now they are the basic digital rights of a person. The article describes the

current state of legal regulation of the media sphere and explains the legislator's understanding of online media and the possibility of legal regulation of social networks, which, according to current legislation, are named as platforms for sharing information and video.

Main attention is paid to the Telegram platform, which although it is not currently a subject in the media sphere, but it is rapidly gaining momentum throughout the world and is the most popular in Ukraine, which make a significant impact on the Ukrainian information space. The article describes all risks that are associated with the use of the platform for the user and for national security in general. They are platform connection with Russia, the lack of a transparent ownership structure, as well as the lack of proper protection of personal data and other information about users. Another problem for Ukrainian national security is anonymous Telegram channels and the huge amount of disinformation that spreads by them.

The article analysed European media regulation acts, which were recently adopted. Also, Ukrainian draft law, which aims to regulate the Telegram activity and other online platforms on the territory of Ukraine, was also studied.

As a result of this research the authors come to the conclusion about the insufficiency of the introduction of the rules of reasonable Telegram use and the need to ban this platform on the territory of Ukraine, as it was done with Vkontakte and Odnoklassniki platforms (already banned on the territory of Ukraine). After all, only a complete ban on services related to the Russia can protect national security and will not harm the rights of its users to freedom of speech.

Key words: media, social networks (online platforms), right to information, protection of information, disinformation, right to privacy, database, privacy policy, digital environment, digital rights.

Постановка проблеми. В українському суспільстві відношення до Телеграм є неоднозначним. З однієї сторони, представники спецслужб, радять видалити цей застосунок, а з іншої, всі органи публічної адміністрації офіційно представлені та активно ведуть свої Телеграм-канали. Попри дискусії про небезпеку Телеграм більшість громадян України використовує його як основне джерело отримання інформації.

Для мінімізації загроз українські законодавці вирішити прийняти напівміру – врегулювати соціальні мережі, зокрема Телеграм, через внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація.

Стан опрацювання. Через глобальних характер соціальних мереж вітчизняна правова доктрина не приділяла їм належної уваги. Та окремі питання поняття та природи акаунту в соціальній мережі розглядалися такими науковцями як Некіт К., Гадомський Д., Карпець А., Томаров І. та Янковський Р. Щодо проблематики захисту персональних даних, то вітчизняна доктрина містить доволі велику кількість досліджень Арістова І, Радкевич В., Семчук Н., Теремецький В. та Швець М., проте досі бракує комплексних науково-правових досліджень, пов'язаних із захистом цифрових прав особи в соціальних мережах та щодо правового статусу соціальних мереж загалом.

Метою статті є проаналізувати запропоновані зміни до законодавства та встановити, чи можуть вони захистити зокрема цифрові права громадян України та національну безпеку загалом.

Виклад основного матеріалу. 13 грудня 2022 року був прийнятий євроінтеграційний Закон України «Про медіа», який мав на меті комплексно врегулювати вітчизняну медіа сферу та захистити інформаційний простір від загроз, з якими зіштовхнулася країна після повномасштабного вторгнення Росії. Закон встановив низку нових понять, передбачив можливість співрегулювання медіа та відповідальність за порушення медіа законодавства.

Серед важливих нововведень це зміна підходу законодавців до термінології. Так ЗМІ стали медіа, а соціальні мережі – платформами спільного доступу до відео та інформації та закладено розуміння їхніх можливостей впливу на інформаційний простір. Закон встановлює поняття онлайн медіа та визначає підходи до їх врегулювання. І хоча поки критерії віднесення до суб'єктів у сфері онлайн-медіа ще не визначені, та одразу велика кількість осіб добровільно звернулася до Національної ради України з телебачення та радіомовлення для реєстрації як суб'єктів у сфері онлайн медіа. На подив самих представників Національної ради, окрім веб-сайтів, суб'єктами у сфері онлайн медіа стали сторінки у Facebook, Instagram, X та TikTok, а також канали у Telegram, Youtube, Viber і Whatsapp [1]. Це явище виглядає доволі закономірним, адже тепер більшість гро-

мадян України отримують інформацію саме через відповідні платформи і потреба у створенні вартісних веб-сайтів для онлайн медіа відпадає. Та спрощення способів поширення інформації несе в собі і низку ризиків, оскільки будь-яка особа, не маючи статусу журналіста, може поширювати неперевірені новини, без необхідності дотримання стандартів та етичних кодексів журналіста, не несучи за це відповідальність. Саме платформи спільного доступу виявились найбільш сприятливим середовищем для поширення дезінформації.

За останніми дослідженнями найпопулярнішим в Україні є Телеграм, яким користуються 72% українців [2]. Телеграм доволі швидко набрав обертів як в Україні, так і по цілому світу, як альтернатива найвідомішим «зарегульованим» платформам. Та аналіз його Умов використання, Політики конфіденційності [3] та контенту існуючих Телеграм-каналах дозволяє зробити висновок, що відсутність регулювання це відсутність безпеки. Адже декларативна норма про невикористання сервісу для обману і пропаганди насильства абсолютно не виконується і платформа наповнена шкідливим контентом. Про захист права інтелектуальної власності в Політиці платформи взагалі нема згадки. Приклади вилучення контенту на платформі є поодинокими. На платформі відсутня навіть форма для скарг на незаконний контент, користувачу пропонується звертатись на електронну пошту компанії. Це все свідчить про не забезпечення права на свободу слова, а навпаки призводить до його постійного порушення.

Найбільша складність у боротьбі з дезінформацією є пов'язаною з ще однією особливістю платформи – анонімними Телеграм-каналами, які невідомо ким адмініструються. Це ускладнює діяльність правоохоронним органам, що покликані захищати національну безпеку від інформаційних загроз.

Викриття постійних зловживань в Телеграмі призвело до низки науково-політичних дискусій щодо усіх ризиків, які пов'язані з його використанням. В першу чергу, занепокоєння викликані російським походженням відповідної платформи. Засновником вказаний росіянин Павло Дуров, який покинув РФ, проте чи він єдиний справжній власник Телеграму підтверджень немає.

Офіційно компанія зареєстрована в Об'єднаних Арабських Еміратах, проте адреса не вказана і під час розслідування офісу не виявилось [4]. Схожа ситуація відбулась з представниками німецьких органів, які не змогли вручити процесуальні документи, під час судового позову до Телеграм [5]. Також немає відповідей щодо місцезнаходження серверів, інвесторів, працівників компанії. Проте є публічна інформація, що у 2018 році російські олігархи інвестували в компанію, яка на той час була збитковою [6]. На офіційній сторінці Телеграм вказується лише про те, що його працівники це вихідці з Санкт-Петербурга, які були змушені залишити країну через ІТ регулювання.

Проте, докази свідчать про протилежне та про лояльність Телеграму до РФ. Аналітики агенції «Мольфар» вказують, що віце-президент Телеграму в час заборони платформи в РФ вільно знаходився в РФ та публікував свої фото з російськими чиновниками найвищого рівня [6]. Через деякий час російські посадовці заявили, що конфлікт був вирішений і заборона була скасована.

Ще одним доказом співпраці Телеграму з російськими спецслужбами є свідчення українських полонених, які повідомляли, що під час допитів їм показували їхні стерті дані, повідомлення у платформі Телеграм [6]. Експерти вказують на те, що платформа не використовує наскрізне шифрування і наше листування зберігається на сервері в незашифрованому вигляді. З OSINT-розслідувань відомо, що сервери Telegram є на території Росії [6]. Тому з огляду на все вищевказане, в умовах війни надати країні-агресору можливість сформувати базу даних українських громадян є надто небезпечно і прямо суперечить Стратегічній цілі 4 Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 року, де вказується, що Україна прагне забезпечити дотримання прав особи на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободу вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя, доступ до об'єктивної та достовірної інформації, а також забезпечення захисту прав журналістів, гарантування їх безпеки під час виконання професійних обов'язків, протидія поширенню незаконного контенту.

Щодо захисту персональних даних користувачів, то в Політиці конфіденційності платформи вказано, що дані європейських користувачів зберігаються в дата-центрах в Нідерландах, а сервери цих дата-центрів належать Телеграму [7]. Про інших користувачів і спосіб збереження їхніх даних в Політиці не вказано, що прямо суперечить європейському та українському законодавству про захист персональних даних. Співзасновник Інституту дослідження кібервійни В. Кучерук застерігає, що завантажуючи відповідний додаток ми надаємо доступ до телефонної книги, галереї, документів та іншої важливої інформації, наприклад геолокації [6]. Хто матиме доступ до цієї

інформації та як її використовуватиме є невідомим. І хоча розраховувати про абсолютну безпеку в мережі Інтернет не можна взагалі, та «зрегульовані» європейським законодавством платформи виглядають більш надійними.

Варто зазначити, що попередній досвід боротьби окремих країн з порушеннями національного законодавства на платформі Телеграм не був успішним. Німеччина накладала на платформу великий штраф за поширення насильницького контенту, який був збільшений через відсутність представника платформи в країні для комунікації, в Іспанії, Франції та Бразилії Телеграм взагалі на деякий час забороняли через поширення насильницького та порнографічного контенту, проте суспільна думка щодо важливості платформи для свободи спілкування переважила. Станом на сьогодні однією з небагатьох країн, що остаточно заборонила Телеграм, є Китай.

Тож, будучи вірними ліберальним цінностям та задля захисту прав користувачів на інформацію в цифровому середовищі Європейський Союз прийняв декілька законодавчих актів, зокрема 16 червня 2018 року був прийнятий Кодекс практики боротьби з дезінформацією, який у 2022 році був посиленний та зобов'язував її підписантів (Facebook, Twitter, Youtube, TikTok та ін.) вжити заходів щодо: контролю за розміщенням реклами, співпраці з фактчекерами та розширення прав користувачів [8]. Після цього, були ухвалені Акти «Про цифрові ринки» (14 жовтня 2022 року) та «Про цифрові послуги» (19 жовтня 2022 року). А 13 березня 2024 року був прийнятий Європейський акт «Про свободу медіа». Ці акти покликані створити безпечне цифрове середовище, де онлайн платформи зобов'язані забезпечити прозорість поширення інформації, розрізняти офіційні медіа та інших користувачів, розробити та дотримуватись політики оцінки та зупинення незаконного контенту, захищати цифрові права користувачів, а також співпрацювати з відповідними контролюючими органами (надавати звітність щодо кількості користувачів, тип та причини видалення контенту, кількість скарг та способи їх вирішення).

Найцікавішим аспектом такого регулювання є те, що поки він поширюється не на усі платформи, а лише на так звані цифрові гіганти (VLOP – very large online platforms), у яких є понад 45 млн користувачів, що відповідає 10% населення ЄС. Наприклад, станом на сьогодні це META, LinkedIn, TikTok, X, Booking. На думку європейського законодавця, такі платформи можуть спричинити значні суспільні ризики на інформаційний простір ЄС, тому вони мають відповідати найвищим стандартам захисту [9]. Важливо, що Європейська Комісія уповноважена моніторити їхню діяльність та уповноважити національні контролюючі органи моніторити діяльність інших онлайн платформ та приймати рішення про поширення до них вимог VLOP з огляду на ті суспільні ризики, які вони можуть становити. Так, російська онлайн платформа Telegram, до якої постійно виникають питання, ще не зарахована до VLOP, проте через свою поширеність на територію ЄС, зобов'язана призначити свого представника в ЄС. Тож у травні 2024 року було прийнято рішення, що Бельгійський інститут поштових послуг та комунікації уповноважений моніторити діяльність Телеграму, що дозволить ефективніше притягати Телеграм до відповідальності у разі виявлення порушень. Та результатів такого моніторингу поки немає і робити висновки щодо ефективності європейського регулювання зарано.

З огляду на те, що Україна не має часу спостерігати, чи піде Телеграм на виконання європейських правил регулювання, українські законодавці вирішити спробувати самостійно його врегулювати. 25 березня 2024 року до Верховної Ради України був поданий спільний від усіх проукраїнських партій проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація» [10]. Відповідно до законопроекту законодавець виділяє окремого суб'єкта у сфері медіа – платформа спільного доступу до інформації, через яку поширюється масова інформація. Це платформа спільного доступу до інформації, на якій створюються і функціонують облікові записи (сторінки, канали тощо) користувачів, через які поширюється масова інформація.

Метою законопроекту є зобов'язати провайдерів платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація: передбачити в умовах користування сервісом платформи, яка порушує вимоги статей Закону України «Про медіа», вимоги законодавства про авторське право та суміжні права, можливість зупинення або припинення користування сервісом платформи; на підставі звернення Національної ради обмежувати поширення на території України програм та/або користувацької інформації, у тому числі користувацького відео, що порушують вимоги відповідного законодавства; впровадити прозорі та зрозумілі механізми оцінки та направлення володільцям сторінок (облікових записів) на платформі звернень користувачів щодо інформації, розміщеної на такій платформі, що може порушувати вимоги законодавства та умови користу-

вання, механізми ефективного розгляду звернень та повідомлення користувачам про результати такого розгляду, а також забезпечити прозорий, простий та ефективний механізм оскарження дій володільців сторінок (облікових записів) на платформі щодо розгляду звернень користувачів; та виконувати вимоги Національної ради, визначені Законом України «Про медіа» [10].

Одним з найважливіших норм законопроекту є вимога до провайдера платформи спільного доступу до інформації, через яку поширюється масова інформація, який не підпадає під юрисдикцію України або держави – члена Європейського Союзу, зобов'язаний забезпечити наявність в Україні повноважного представника для здійснення комунікації з Національною радою, іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування.

Саме на вимогу Національної ради відповідні платформи будуть повинні розкривати структуру власності, а також джерела фінансування, в тому числі з метою дослідження питання наявності або відсутності обставин, встановлених Законом України «Про медіа», де визначено, що в Україні не допускається діяльність суб'єктів у сфері медіа, які належать або фінансуються резидентами держави-агресора.

В пояснювальній записці до законопроекту наголошується на наявний несправедливий підхід до провайдерів платформ спільного доступу до відео та провайдерів платформ спільного доступу до інформації, за яким лише перші зобов'язані модерувати контент та захищати права користувачів, а до других таких вимог не має [2].

Важливо зазначити, що законопроект передбачає презумпцію, що неможливість здійснити перевірку через відсутність комунікації з провайдером (як через відсутність представництва, так і через ненадання витребуваних документів та інформації) є підставою для визнання структури власності такого провайдера непрозорою. Таким чином, Україна планує змусити платформу безпосередньо співпрацювати з національним медіа регулятором та обмежити його діяльність в межах відповідного правового поля.

Та, на нашу думку, малоймовірно, що Україні вдасться досягти очікуваного результату, адже мета Телеграм впливати на користувачів через поширений контент, а не дотримання їхніх цифрових прав. Тому, не зважаючи на лояльність української влади до Телеграму, для захисту українських користувачів та зменшення дезінформаційних загроз Україні доведеться повністю заборонити вищезгадану платформу за прикладом заборони найпопулярніших на той час платформ Вконтакте та Однокласники. Цей крок був неоднозначно сприйнятий міжнародними організаціями та українським суспільством, проте з часом виявився виправданим. Так було і з заборонаю російських телеканалів, заборона яких спочатку критично сприймалась в ЄС, проте в березні 2022 року ЄС теж прийняв такі обмеження. Україна повинна бути першоходом та показувати демократичним країнам приклад.

А допоки питання врегулювання Телеграм не вирішено спеціалісти радять зменшити ризики його небезпеки через «розумне використання», правила якого передбачають не передавати через та не надавати доступ сервісу до чутливої інформації, а також не підписуватись на анонімні Телеграм-канали.

Висновки. Варто пам'ятати, що цифрове середовище постійно вимагатиме пошуку балансу між комфортом реалізації права на інформацію та ризиками порушення персональних даних її користувачів. Діяльність платформ спільного доступу, які пов'язані з РФ, як країною-агресором варто повністю заборонити.

Для закриття Телеграму в Україні потрібна лише політична воля, оскільки формальних та фактичних підстав для цього кроку є більш ніж достатньо. По-перше, це його російське походження, непрозора структура власності та невідомі джерела фінансування. По-друге, представники правоохоронних органів постійно вказують на його небезпеку через зберігання особистих даних користувачів та співпрацю платформи з спецслужбами країни-агресора. По-третє, ця платформа є однією з найбільш пов'язаних з поширенням дезінформації та іншого незаконного контенту.

Законодавче врегулювання Телеграму та співпраця з його представниками не може усунути всі ризики, які він несе навіть за умови його «розумного використання». Для захисту національної безпеки та персональних даних українських користувачів Телеграм варто заблокувати на території України так само, як це вже відбулось з платформами Вконтакте та Однокласники, особливо враховуючи, що є альтернативні платформи, які становлять меншу небезпеку для національної безпеки та дають змогу українським медіа та блогерам створювати канали зі схожим набором інструментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ольга Герасим'юк: реєстрація онлайн-медіа є добровільною. Національна рада України з телебачення та радіомовлення: веб-сайт. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/olga-gerasym-yuk-reyestratsiya-onlajn-media-ye-dobrovilnoyu/> (дата звернення: 15.08.2024).
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація». Верховна рада України: веб-сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43884> (дата звернення: 15.08.2024).
3. Умови використання Telegram: веб-сайт. URL: <https://telegram.org/tos/ua> (дата звернення: 15.08.2024).
4. Міфи про Telegram, у які ми віримо. Матеріал проекту ЦЕДЕМ «TelegramDetox». URL: <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/cedem-telegram.pdf> (дата звернення: 15.08.2024).
5. Німеччина оштрафувала Telegram на понад 5 млн євро. MediaSapiens: веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/30467/2022-10-18-nimechchyna-oshtrafuvala-telegram-na-ponad-5-mln-ievro/> (дата звернення: 15.08.2024).
6. Лавришин Ю. Такий зручний, але небезпечний: неприємна правда про телеграм. MediaSapiens: веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/kiberbezpeka/post/33803/2023-12-21-takyy-zruchnyy-ale-nebezpechnyy-nepriyemna-pravda-pro-telegram/> (дата звернення: 15.08.2024).
7. Політика конфіденційності Telegram: веб-сайт. URL: <https://telegram.org/privacy/ua#4-bezpeka-personalnih-daniv> (дата звернення: 15.08.2024).
8. The Strengthened Code of Practice on Disinformation 2022. URL: <https://disinfocode.eu>. URL: <https://disinfocode.eu/introduction-to-the-code/> (дата звернення: 15.08.2024).
9. Digital Services Act. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj> (дата звернення: 15.08.2024).
10. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація. Верховна рада України: веб-сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43884> (дата звернення: 15.08.2024).